

Sammanträdesdatum
2017-06-27

Dnr 2014/340-8

§ 154

Förslag till Riktlinje för kemikalier i skola och förskola

INLEDNING

Kommunstyrelsen beslutade 2015-09-08, § 151, att uppdra åt dåvarande tekniska kontoret att leda arbetet med att ta fram Riktlinjer för upphandling av material till skola och förskola, med målet att uppnå en giftfri och hållbar förskola och skola.

Beredning

Bilaga KS 2017/140/1, missiv

Bilaga KS 2017/140/2, Riktlinje för kemikalier i förskola och skola

Miljöingenjör Jenny Sivars föredrar ärendet.

Yrkanden

Carola Gunnarsson (C) yrkar

att ledningsutskottet föreslår att kommunstyrelsen beslutar

att anta Riktlinje för kemikalier i skola och förskola i enlighet med Bilaga KS 2017/140/2.

BESLUT

Ledningsutskottet föreslår att kommunstyrelsen beslutar

att anta Riktlinje för kemikalier i skola och förskola i enlighet med Bilaga KS 2017/140/2.

Utdrag
Kommunstyrelsen

Justerandes sign

Utdragsbestyrkande

SALA KOMMUN	
Kommunstyrelsens förvaltning	
Ink. 2017-06-21	
Diagnos	Aktbilaga
2014/340	6

KOMMUNSTYRELSENS FÖRVALTNING

Kommunstyrelsen

Förslag till Riktlinje för kemikalier i skola och förskola

Kommunstyrelsen beslutade 2015-09-08 § 151 att uppdra åt dåvarande tekniska kontoret att leda arbetet med att ta fram Riktlinjer för upphandling av material till skola och förskola, med målet att uppnå en giftfri och hållbar förskola och skola.

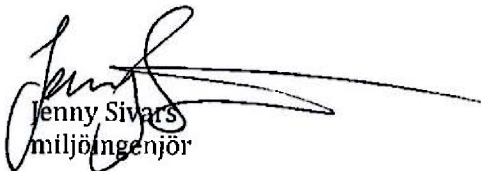
Uppdraget har nu resulterat i ett förslag till Riktlinje för kemikalier i skola och förskola. Förslaget har tagits fram i samarbetet mellan Samhällsbyggnadskontoret (samhällstekniska enheten, fastighetsenheten och måltidsenheten), Barn- och utbildning samt Ekonomikontorets upphandlingsenhet.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kommunstyrelsen föreslås besluta:

Att anta förslag till Riktlinjer för kemikalier i skola och förskola.

SAMHÄLLSBYGGNADSKONTORET

Jenny Sivars
miljöingenjör

BILAGA

Riktlinjer för skola och förskola

UTDRAG

Barn- och utbildning
Samhällsbyggnadskontoret

SALA KOMMUN Kommunstyrelsens förvaltning	
Ink. 2017 -06- 21	
Direktör	Aktbilaga
2014/340	7

Riktlinje för kemikalier i skola och förskola

KOMMUNSTYRELSEN

Metadata om dokumentet

Dokumentnamn Riktlinje för kemikalier i skola och förskola		Dokumenttyp Riktlinje	Omfattar Kommunen
Beslutsinstans Kommunfullstyrelsen	Dokumentansvarig Miljöingenjör	Publicering www.sala.se , intranät	

Beslutad/datum	Bör revideras senast	Klassificering	Diarienummer 2014/340
Relation	Ersätter	Föfattningssamling	

INNEHÅLL

1 INLEDNING.....	4
2 IMPLEMENTERING AV RIKTLINJERNA	5
3 RIKTLINJER	6
3.1 Rensa bort och fasa ut	6
3.2 Upphandling och inköp.....	8
3.3 Mat och tillagning.....	9
3.4 Städning och hygien.....	10
3.5 Ny- och ombyggnation.....	11
3.6 Utemiljö.....	11
4. REFERENSER OCH GODA EXEMPEL	12

1 INLEDNING

Giftfri miljö är ett av våra nationella miljömål och ett av de svåraste att nå. Kemikalier finns överallt i vår vardag och kunskaperna är bristande om vilka effekter vissa kemikalier har för människors hälsa och miljön. Nya upptäckter visar att vi påverkas redan i låga halter eftersom vissa ämnen liknar våra hormoner och därför kan störa processer i kroppen, speciellt under fostertiden och under barndomen. Det kan leda till cancer, problem med fortplantningen, beteendeförändringar, hjärt-kärlsjukdom, diabetes och fetma.

Barn är mer känsliga än vuxna och exponeras dessutom mer för dessa ämnen genom mat, luft, damm och direktkontakt. Genom att se över vad barnen omger sig med i förskolans och skolans verksamheter kan ett aktivt arbete medverka till att barnens exponering av farliga ämnen minskar. Det handlar sällan om akut farliga ämnen utan mer om att den sammanlagda mängden kemikalier i vår vardag tillsammans kan medföra negativa effekter på sikt.

Riktlinjerna avgränsas till att gälla förskola och skola upp till årskurs 6. De ska ses som ett första steg i arbetet med att skapa en giftfri förskola och skola. Var efter ny kunskap om olika kemikalier och deras effekter kommer så behöver dessa riktlinjer uppdateras.

Syftet är underlätta arbetet med att fasa ut varor och produkter med ohälsosamma kemikalier i skola och förskola. På så sätt minskar barnens exponering för dessa ämnen och vi skapar förutsättningar för en hälsosam och utvecklande miljö.

I Sala kommun är det flera olika kontor och enheter som tillsammans måste arbeta för att förbättra miljön i våra skolor och förskolor. Dessa riktlinjer har därför tagits fram i ett samarbete mellan Samhällsbyggnadskontoret, Barn- och utbildning samt Ekonomikontorets upphandlare. Medverkande tjänstemän i arbetet har varit Jenny Sivars och Kristin Hedman (Samhällstekniska enheten), Karolina Vesterlund Grebius (Barn- och utbildning), Jonas Köping och Linda Malta (Upphandlingsenheten), Margareta Furenmo (Fastighetenheten) samt Lisa Eriksson (Måltidsenheten)

2 IMPLEMENTERING AV RIKTLINJERNA

Riktlinjerna omfattar både saker som kan göras direkt på respektive förskola och skola samt åtgärder på längre sikt.

Som ett första steg kan en inventering av befintliga leksaker och en utrensning av dåliga leksaker genomföras. Dessa behöver nödvändigtvis inte ersättas med nya.

Som ett andra steg kan man identifiera produkter i verksamheter som behöver bytas ut på sikt. Då kan man göra en plan för att successivt byta ut dessa och därmed fördela kostnaden över flera år.

Det tredje steget är att se till att köpa rätt när man köper nytt. När en produkt som används inom verksamheten är sliten och ska bytas ut så ska krav ställas på den nya produktens egenskaper och innehåll.

Naturligtvis ställer vi höga krav på materialen när vi bygger om och bygger nytt.

Med ett sådant upplägg kan vi göra snabba framsteg utan att de ekonomiska konsekvenserna för verksamheterna som omfattas av riktlinjerna blir för stora. När vi köper nytt köper vi rätt, eventuellt till en något högre kostnad, men med en förbättrad miljö för barnen i sikte.

Det finns mycket material och goda exempel på området Giftfri förskola. Kemikalieinspektionen har tillsammans med Håll Sverige Rent tagit fram ett pedagogiskt material som kan användas av verksamheterna för att med hjälp av barnen inventera skolor och förskolor. Även Naturskyddsföreningen har tagit fram ett material under benämningen "Operation Giftfri förskola" som kan vara till hjälp i det fortsatta arbetet.

Upphandlingsmyndigheten har tagit fram ett kravpaket som ska hjälpa Sveriges kommuner att i sin upphandling ställa krav för minskad förekomst av miljö- och hälsofarliga ämnen i förskolan.

Goda exempel och referenser finns samlade i avsnitt 4.

3 RIKTLINJER

Riktlinjerna är indelade i sex stycken områden:

1. *Rensa bort och fasa ut*
2. *Upphandling och inköp*
3. *Mat och tillagning*
4. *Städning och hygien*
5. *Bygga om och bygga nytt*
6. *Utemiljö*

Under varje område finns ett antal åtgärder för att minska kemikalieexponeringen för barn i skola och förskola. Varje åtgärd är förenad med en ansvarig enhet/funktion för att genomföra åtgärden.

3.1 Rensa bort och fasa ut

Att rensa bland barnens leksaker kan vara ett sätt att förbättra barnens miljö i skola och förskola. Vissa saker är enkla att rensa ut utan att det kostar pengar och dessa åtgärder bör genomföras direkt. Andra saker som att byta ut möbler är mer kostsamma och genomförs därför successivt.

TIPS: Använd Håll Sverige Rents uppdrags kort och ta hjälp av barnen i ert arbete. Materialet finns på:

<http://www.hsr.se/det-har-gor-vi/skola-forskola/kemikalier>

1. Elektronik
Plocka bort all gammal elektronik som hamnat i leksakslådan. Prylar som inte är tillverkade för att vara leksaker har inte lika hårda miljökrav som riktiga leksaker och kan därför innehålla mer farliga ämnen. Detta gäller särskilt gammal elektronik som tangentbord, mobiltelefoner mm. Bland annat så kan de innehålla bromerade flamskyddsmedel, bly och ftalater.
2. Plastleksaker
Det finns många olika plaster som används i skola och förskola. Plast har många bra egenskaper men kan också innehålla ämnen som inte är så bra för barnen. Rensa därför blandastleksakerna
a. Rensa bort gamla mjuka plastleksaker. Äldre mjuka plastleksaker av PVC eller annan plastsort som är äldre än 2007 innehåller sannolikt ftalater som är förbjudna inom EU idag och de kan även innehålla bly.

- b. Rensa bort plastleksaker som är tillverkade utanför EU. I Europa ställs kemikaliekraV vid leksakstillverkning. KraVen gäller dock inte för leksaker som säljs här men tillverkas utanför Europa. Många billiga plastleksaker tillverkas utanför EU och är därför inte kontrollerade.*
- c. Rensa bort plastleksaker som känns klibbiga eller hala. Det klibbiga kan vara ftalater som läcker ut. När de släpper från plasten kan det kännas klibbiga eller hala.*
- d. Rensa bort leksaker som luktar. Leksaker som luktar starkt ska undvikas eftersom de kan innehålla ämnen som är allergiframkallande.*

TIPS: Se schema över hur man rensar bland plastleksaker (Göteborgs stad)

3. Icke-leksaker

Skolor och förskolor är fyllda med saker att leka med. Vissa lämpar sig bättre än andra som leksaker. Vi behöver därför se över saker som barnen leker med som inte är ämnade att vara leksaker.

a. Rensa bland utklädningskläder. Väskor och andra saker som är av konstskinn innehåller ofta PVC-plast med ftalater och ibland bly. Billiga smycken, nycklar och andra metallföremål som känns tunga kan innehålla stora mängder bly och kadmium. Allergiframkallande nickel kan också förekomma. Rensa därför bland bälten, smycken och kläder som barnen leker med.

b. Se över skapande och pysselmaterial. Välj att pyssla med saker från naturen eller till exempel gamla kartonger istället för med gamla kablar, elektronik eller metall. Byggmaterial som PVC-rör ska också undvikas.

TIPS: Använd Håll Sverige Rent "Återanvänd smart lista".

4. Möbler

Möbler är en förhållandevis stor investering för verksamheterna och de ska hålla länge. Det är därför viktigt att köpa in möbler av bra kvalitet och som är hållbara ur alla perspektiv. Minder bra möbler ska på sikt fasas ut.

a. Byt ut soffor från 70- och 80-talet. Dessa innehåller sannolikt bromerade flamskyddsmedel som idag är förbjudna. Äldre soffor med skumgummi kan även innehålla andra ämnen som inte är hälsosamma, t ex bly.

b. Rensa bort gamla lekkuddar av skumgummi. Produkter av skumgummi innehåller ofta bromerade flamskyddsmedel. Nya kuddar är bättre än gamla.

c. Byt ut gamla sov madrasser. Äldre madrasser innehåller sannolikt flamskyddsmedel som idag är förbjudna. Skumgummit kan även innehålla bly. Överdrag är oftast i PVC-plast och kan, om de är gamla, innehålla de sex ftalater som är förbjudna idag. Nya madrasser som säljs kan också ha överdrag av PVC-plast men det finns också alternativ. Välj om möjligt ftalatfritt eller PVC-fritt.

d. Se över förvaringen. Det är generellt bra att hålla nere antal plastprodukter på förskolan. Andra material än plast eller PVC-fri plast är bättre alternativ.

e. Välj rätt bord. Ljuddämpande bord kan bidra till en bättre miljöarbetsmiljö för både vuxna och barn. När nya köps in så kontrollera att de inte innehåller PVC.

5. Fasa ut kemikalier. Tänk igenom vilka kemikalier som verkligen behövs i verksamheten och fasa ut de onödiga. Förvara kemikalierna på en plats där barnen inte kommer åt. Kemikalierna ska dokumenteras i en kemikalieförteckning. Säkerhetsdatablad ska finnas tillgängliga så man vet vad man ska göra om olyckan är framme.

Ansvarig: Förskolechefer och rektorer för respektive skola och förskola.

3.2 Upphandling och inköp

Upphandling är en grundläggande funktion för att säkra att vi får in bra produkter i förskola och skola. Det är därför viktigt att vi ställer miljökrav i upphandlingen vart efter de gamla avtalen löper ut och nya avtal ska upprättas. Det gäller såväl kemikalier och hygienprodukter, möbler, leksaker mm som krav på städentreprenader och byggvaror vid ny- och ombyggnation.

TIPS:

Vägledning för vilka miljökrav som kan ställas finns framtaget dels av Upphandlingsmyndigheten men även av Naturskyddsföreningen gällande just giftfri förskola. I de fall SKL Kommentus har upphandlade ramavtal med leverantörer så kan de där så är möjligt avropas. I de avtalen har SKL Kommentus ställt miljökrav och de har även en verksamhet för att följa upp att kraven ställs.

6. Upphandling.
  - a. Vi ställer miljökrav vid upphandling av nya avtal för varor och produkter.* SKL Kommentus upphandlade ramavtal kan användas där så är möjligt. När egna avtal upprättas används Upphandlingsmyndighetens framtagna kravspecifikationer där så är lämpligt. Krav ställs på produkter som tillhandahålls på kommunens centralförråd successivt vart efter nya avtal tecknas.

b. Vi ställer krav på våra upphandlade entreprenörer som sköter lokalvården. Kraven omfattar såväl tider för när lokalvård ska genomföras som krav på de produkter som används i samband med lokalvården.

7. Inköp

- a. Gör inköp utifrån upphandlade avtal. På dessa produkter har miljökrav ställts i samband med upphandlingen.
- b. Om produkter som behövs i verksamheten inte finns i avtalen kontakta kommunens upphandlingsenhet.

TIPS:

- *Leksaker som är producerade i Sverige, Norden eller Europa har krav på kemikalieinnehållet i leksakerna. Importerade leksaker omfattas inte av de kraven.**
- *Naturmaterial är bättre än plast och gummi.**
- *Det är generellt bra att minska andelen plastprodukter i förskolor och skolor. Välj därför ett annat alternativ om så är möjligt. Hårdplast är ett bättre alternativ än mjukplast som innehåller mjukgörare, undvik mjukgjord PVC.**
- *Välj parfymfritt och miljömärkt där det går.**
- *Var kritisk mot inköpta produkter som luktar. Om en inköpt produkt luktar kemiskt, klaga hos leverantören och lufta utomhus. Om lukten inte försvinner, reklamera.**

Ansvarig: Upphandling

Upphandlande enhet: Barn- och utbildning, Fastighetsenheten eller Måltidsenheten.

3.3 Mat och tillagning

8. Undvik att köpa mat i konserver.
Plastbeläggnings är ofta epoxiplast som är tillverkat av det hormonstörande ämnet Bisfenol A. Mat är den största källan till Bisfenol A.
9. Servera mer ekologisk mat
Eftersträva ekologisk mat. Ekologisk mat innehåller mindre mängder bekämpningsmedelsrester.
10. Minimera användningen av plast i köket.
Plastredskap så som skålar och slevar, tallrikar, muggar och tillbringare bör undvikas. Studier har visat att 90 % av alla kommersiella plaster läcker hormonstörande ämnen, särskilt i kontakt med värme. Välj glas, porslin eller rostfritt istället.
  - a. Använd inte plastredskap för varm mat.
  - b. Undvik att använda stekpannor och kokkärl med nonstick beläggning. Många nonstick beläggningar (teflon) tillverkas med högfluorerande ämnen som är giftiga och svårnedbrytbara i miljön. Välj gjutjärn eller rostfritt istället.

- c. *Undvik att använda plasttallrikar, plastmuggar och plastbestick.* Porslin, glas och rostfritt är ett bättre alternativ.
- d. *Byt successivt ut tillbringare av plast.* När nya tillbringare ska köpas in välj tillbringare av glas eller metall istället.
- e. *Undvik vinylhandskar.* Vinylhandskar kan innehålla ftalater som kan överföras till maten. Nitrilhandskar är ett bättre alternativ. Som diskhandskar är gummi- eller neoprenhandskar ett alternativ.
- f. *Använd plastfolie tillverkat av polyeten (Gladpack) istället för av PVC.*

TIPS: Använd upphandlingsmyndighetens upphandlingskriterier för köks- och serveringsutrustning.

Ansvarig: Måltidsenheten.

3.4 Städning och hygien

Många av kemikalierna i vår miljö ansamlas i dammet när det släpper från produkterna. God hygien och städningen är därför en viktig del i arbetet med att minska exponeringen.

11. Tvätta händerna ofta. God hygien är viktigt inte bara för att minska smittspridningen utan även för att minska upptaget av kemikalier som finns på barnens händer och som lätt hamnar i munnen i samband med måltider.
12. Undvik vinylhandskar vid blöjbyten. Vinylhandskar kan innehålla ftalater. Nitrilhandskar är ett bättre alternativ. Som diskhandskar är gummi- eller neoprenhandskar ett alternativ.
13. Använd miljömärkta hygienprodukter utan parfym. Använd produkter från centralförrådet där innehållet ska säkerställas i upphandlingen.
14. Använd endast alkoholbaserad handdesinfektion.
15. Tvätta textilier. Tvätta alltid nya textilier innan användning och därefter regelbundet eftersom de samlar damm. Det gäller gardiner, filter men även mjukdjur.
16. Undvik att städning utförs när barnen är i samma rum. Om möjligt ska all städning ske när barnen inte vistas i lokalen. Vid städning virvlar damm upp och exponeringen ökar. Vädra gärna snabbt i samband med städning.

**Ansvarig: Förskolechefer och rektorer för respektive skola och förskola.
Fastighetsenheten.**

3.5 Ny- och ombyggnation

Vid ny- och ombyggnation har man chansen att välja rätt material. Materialen ska vara i verksamheten under många år framöver och det är viktigt att man väljer material som har hög kvalitet och inte bidrar till negativa effekter i inomhusmiljön.

17. Ställ krav på entreprenören vid nybyggnation. Ställ krav på entreprenören så att man väljer miljömässigt bra material vid byggnationen. Samtliga material som används ska finnas i Byggvarubedömningen, BASTA eller Sunda hus. Miljökrav i upphandlingen ska minst motsvara kraven Miljöbyggnads silvernivå.
18. Välj rätt material vid ombyggnation. Använd material som finns med i Basta-registret eller Sunda hus för att välja rätt produkter. Byggvarubedömningens rekommendationer kan också användas.

3.6 Utemiljö

Utemiljön i förskola och skola är viktig för att uppmuntra barnen till fysisk aktivitet. Eftersom många gifter ansamlas i dammet inomhus är det bra för barnen att vistas ute så mycket som möjligt. Det är dock viktigt att gårdarna är välplanerade och giftfria.

19. Välj naturliga material i första hand. Använd bark eller sand som fallskydd istället för gummi-asfalt eller konstgräs. Undvik tryckimpregnerat trä vid nybyggnad. Hitta alternativ till däckgungor eftersom de kan innehålla polyaromatiska kolväten, fenoler, metaller och ftalater.

För leksaker utomhus gäller samma sak som anges i avsnitt 2.1 och 2.2.

**Ansvarig: Fastighetsenheten.
Stadsträdgårdsmästaren.**

4. REFERENSER OCH GODA EXEMPEL

Upphandlingsmyndigheten:

www.upphandlingsmyndigheten.se

<http://www.upphandlingsmyndigheten.se/omraden/giftfri-forskola/>

Naturskyddsföreningen:

<http://www.naturskyddsforeningen.se/vad-vi-gor/miljogifter/giftfri-forskola>

Kemikalieinspektionen och Håll Sverige Rent:

<http://www.hsr.se/det-har-gor-vi/skola-forskola/kemikalier>

Göteborgs stad:

<http://goteborg.se/wps/portal/start/miljo/det-gor-goteborgs-stad/giftfri-forskola>

Sundbybergs stad:

<http://www.sundbyberg.se/barnomsorg-utbildning/forskola/giftfri-forskola.html>

Jönköpings kommun:

<http://www.jonkoping.se/byggabomiljo/kemikaliermiljomaletgiftfrimiljo/giftfriforskola>

Riktlinje för kemikalier i skola och förskola

SALA KOMMUN

Telefonnummer: 0224-74 70 00 | E-post: kommun.info@sala.se | Postadress: Box 304, 733 25 Sala

